

Analiza diskursa prema modelu Bendel Larcher na primjeru novinskih članaka

Marija Perić, Sveučilište u Zadru

Diskurs se oblikuje kroz društvo i ne uključuje samo tekstove koje društvo proizvodi, već i samo društvo, tj. osobe koje sudjeluju u diskursu dok pišu i govore (usp. Bendel Larcher, 2015: 13).

Postoji mnogo načina oslovljavanja i obraćanja čitatelju, kao i indirektnog utjecanja na njegovo mišljenje korištenjem različitih jezičnih sredstava kojima se opisuju i prenose vijesti i događaji. Zbog toga je važno osvijestiti načine na koje se sve može manipulirati diskursom. Cilj ovog rada je stoga dati kratak pregled različitih definicija diskursa te iznijeti model analize diskursa autorice Sylvije Bendel Larcher kako ga je prikazala u knjizi *Linguistische Diskursanalyse* (2015). Kao ilustracija kategorija toga modela izabrano je nekoliko primjera iz online izdanja dnevnih novina *Jutarnji list*, *Večernji list* i *24 sata*. Bendel Larcher (2015) analizu diskursa dijeli na analizu teksta, analizu razgovora i analizu slike. Analiza razgovora, uz analizu onog izgovorenog, uzima u obzir i način na koji je nešto izgovoreno pa Bendel Larcher (2015: 105-122) analizira glas i tijelo, procesualnost i interaktivnost (na koji način protječe razgovor i kako se izmjenjuju uloge govornika i slušatelja), kontekst i odnos prema sudionicima (na koji se način govornici prilagođavaju situaciji) te pozicioniranje sebe i drugih (na koji način govornici predstavljaju sebe, a na koji način druge). Analiza slike slijedi tri glavna pitanja: Što se prikazuje? (sadržaj i isječak), Na koji se način prikazuje? (perspektiva, kompozicija i modalnost) te Koje funkcije ima slika? (odnos teksta i slike, usp. Bendel Larcher, 2015: 134). U ovome će radu naglasak biti stavljen samo na analizu teksta kroz šest razina kako ih navodi autorica: (1) perspektiva, (2) nominacija i predikacija, (3) analiza strukture tema, (4) modalnost, (5) evaluacija i (6) argumentacija. Analizom se određuje tko (perspektiva) govori s kime (nominacija i predikacija), o čemu (analiza strukture tema) te kako su stvari/objekti/osobe/radnje predstavljeni (modalnost), evaluirani (evaluacija) i argumentirani (argumentacija).

1. Teorijski pregled

1.1. *Diskurs i moć*

Diskurs je prvenstveno društvene prirode. Korištenje jezika i ostalih znakovnih simbola razlikuje nas od ostalih vrsta te nas ujedinjuje u društvo ili zajednicu. Blommaert (2005: 4) tvrdi kako ne postoji ‘ne-društveno’ korištenje diskursa, kao što ne postoji ni njegovo ‘ne-kulturološko’ ili ‘ne-povijesno’ korištenje. Jezik sam po sebi nije ‘moćan’, on tek postaje moćan kada se njime koriste moćne osobe (usp. Wodak, 1989: xv). Jednostavno rečeno, kako bismo proveli svoju volju, koristimo se jezikom kao instrumentom koji ima tri aspekta značenja: (i) jezik je višeznačan, nepotpun i emocionalan, (ii) jezik je nešto već formirano, slijedi određene uzorke i pravila, i (iii) jezik je samo-referencijalan, tj. možemo koristiti jezik kako bismo izrekli nešto o jeziku (usp. Nölke, 2010: 22f.).

S jedne je strane analiza diskursa kod mnogih autora (među ostalim Brown/Yule 1983, de Beaugrande/Dressler 1981) predstavljala samo analizu diskursa putem lingvističke terminologije, gdje je diskurs spoj lingvističkih oblika većih od rečenice (tekst) ili on predstavlja jezik u upotrebi, tj. lingvističke strukture koje koristi tzv. stvarni jezik (usp. Blommaert, 2005: 2). S druge je strane diskurs definiran kao općeniti oblik semioze, tj. on je jedan oblik znakovitog simboličkog ponašanja. Autori poput Hanksa (1996) promatraju diskurs kao jezik u djelovanju te prema tome samo istraživanje mora uzeti u obzir i jezik i njegovo djelovanje (usp. Blommaert, 2005: 2). Blommaert (2005: 3) definira diskurs kao sve oblike značajne semiotičke aktivnosti ljudi koji se mogu promatrati povezani s društvenim, kulturološkim i povijesnim uzorcima i razvijanjem njegova korištenja. Kao jedan od pravaca kojemu je u središtu jezik u djelovanju, tj. neki društveni problem, navodi se Krićka analiza diskursa (CDA). Njen je cilj pridonijeti jednakosti u društvu kroz analizu konkretnih tekstova, razgovora i slika. Time je moguće utvrditi društvene odnose i moć u društvu te utjecati na njih (usp. Bendel Larcher, 2015: 38-40, Locke, 2004: 1f.).

Kontekst je ključan i neizbježan faktor u analizi diskursa i fokus je mnogih istraživanja (Auer/Di Luzio, 1992, Duranti/Goodwin, 1992; Auer, 1995; Scollon 2001). On predstavlja način na koji se jezični oblik (tekst) uklapa i postaje dio većeg djelovanja u društvu (usp. Blommaert, 2005: 39). Samo razumijevanje diskursa, tj. njegova interpretacija, rezultat je procesa kontekstualizacije kojim se tekst (rečenice, pismene i usmene izjave) uklapa u određeni set konteksta sudionika

u interakciji. Mi razumijemo nešto jer ima smisla u određenom kontekstu (usp. Blommaert, 2005: 42f.).

Ovisno o situaciji u kojoj je izrečena izjava te ovisno o ulozi sudionika (također i o njihovoj društvenoj ulozi) govorni činovi mogu se smatrati nepristojnima ili pristojnima. U pragmalingvistici se pod pojmom pristojnosti nalaze izrazi pozitivno i negativno lice (usp. Chilton, 2004: 40). Fenomen pristojnosti prirodan je u svakodnevnim društvenim interakcijama te se zbog toga čini neprimjetnim u, na primjer, političkom diskursu. Međutim, u razumijevanju političkog govora važne su strategije ublažavanja, oblici izbjegavanja, oblici solidarnosti i isključivanja, kao i neki oblici uvjeravanja. Političar mora postići ravnotežu između strategija pozitivnog i strategija negativnog lica. Kod strategija pozitivnog lica političar može apelirati na patriotizam, bratstvo, civilne vrijednosti i slične koncepte koji sačinjavaju posebne karakteristike te grupe. S druge strane, kod strategija negativnog lica političar će pokušati umanjiti opasnosti slobodi i sigurnosti uz pomoć različitih vrsta verbalnog ponašanja kako kolektivno tako i svakom pojedincu, npr. jednostavno se neće referirati na prijeteće faktore ili će ih spomenuti kroz eufemizme (usp. Chilton, 2004: 41).

Moć je ključan element u raspravi o diskursu. Za Foucaulta je diskurs skup iskustava, tj. običaja koji sistematično oblikuju predmet o kojem govore pa stoga umjesto pretpostavke kako je moć posjedovanje, tj. vlasništvo (na način da netko uzima ili otima moć) ili kako su odnosi moći određeni gospodarskim odnosima, Foucault pokušava shvatiti kompleksnost raspona običaja koji se mogu sažeti u pojmu moć (usp. Mills, 1997: 19).

Kao osoba koja je prva naglasila kolika moć leži u jeziku i koliki potencijal ona ima u politici spominje se Orwell. Prema njemu se jezik može koristiti kako bi se manipuliralo mislima, pri čemu je važan cilj manipulacije. Političari žele manipulacijom sakriti ono negativno u određenim izrazima kako narod ne bi vidio istinu ili strahotu pred njima (usp. Wilson, 2003: 400). Orwell je vjerovao kako je misao ovisna o jeziku, te prema tome, ako despotska vlada ograniči raspon stvari koje se mogu jezično izraziti, ona ograničava i raspon stvari o kojima se može razmišljati (usp. Geis, 1987: 2). Kao jedan od najznačajnijih predstavnika Kritičke analize diskursa, Van Dijk (1989: 24f.) unutar svog sociokognitivnog pristupa definira ideologiju kao oblik društvene spoznaje koju dijele članovi neke grupe, klase ili druge društvene formacije. Ideologija je kompleksan kognitivni okvir koji kontrolira formiranje, transformaciju i primjenu druge društvene spoznaje, poput znanja, mišljenja i stavova kao i društvene reprezentacije i društvenih predrasuda.

U (trans)formaciji ideologije ključnu ulogu igraju diskurs i komunikacija.

Kako bi se vršila kontrola društva kroz diskurs, potrebna je kontrola diskursa i njegova stvaranja te se postavljaju ključna pitanja: Tko smije što reći ili napisati i komu u kojim situacijama? Tko ima pristup različitim oblicima ili žanrovima diskursa ili načinima njegove reprodukcije? Što ljudi posjeduju manju moć, to imaju ograničeniji pristup različitim oblicima teksta ili razgovara. Naposljetku, oni bez moći nemaju ništa za reći, nikoga s kime bi razgovarali i moraju šutjeti kada moćniji ljudi govore, kao npr. u slučaju djece, zatvorenika, okrivljenika, a u nekim društvima i žena (usp. van Dijk, 1989: 21). Takvu raspodjelu moći analizira Van Dijk (1989: 31-49) kroz razgovore između roditelja i djece, muškaraca i žena, kroz rasistički govor, institucijski dijalog, razgovore za posao, diskurs liječnika i pacijenta, diskurs na sudu, organizacijski, politički i medijski diskurs kao i kroz udžbenike.

Riječi imaju moć, što znači da se riječi mogu koristiti kao sredstvo moći i obmane, no one se same po sebi ne mogu smatrati zlima ili otrovnima, već se sva odgovornost za štetu nastalu riječima pripisuje korisnicima, tj. govornicima (usp. Sornig, 1989: 96). Van Dijk (1989: 19ff.), analizira moć i njene karakteristike te navodi sljedeće tvrdnje: (i) društvena moć je karakteristika odnosa među grupama, klasama ili drugim društvenim oblicima ili između osoba kao članova društva; (ii) veze društvene moći se karakteristično manifestiraju u interakciji (grupa A ima moć nad grupom B); (iii) moć grupe A nad stvarnim ili mogućim radnjama grupe B pretpostavlja da grupa A mora imati kontrolu nad kognitivnim uvjetima radnje grupe B (želje, planovi i vjerovanja) te se time implicira neka vrsta mentalne kontrole koja se tipično provodi kroz uvjeravanje ili druge oblike diskurzivne komunikacije; (iv) moć grupe A treba podlogu, tj. resurse koji omogućuju vršenje moći ili primjenu sankcija u slučaju nepridržavanja. Takvi resursi su društveno cijenjeni, no nejednako raspoređeni, npr. bogatstvo, položaj, status, autoritet, znanje itd. Moć je oblik društvene kontrole ako se njen temelj sastoji od društveno relevantnih resursa te je vršenje moći grupe A najčešće u interesu grupe A; (v) kako bi grupa A vršila mentalnu kontrolu nad grupom B, grupa B mora biti upoznata sa željama, potrebama, sklonostima ili namjerama grupe A, a to se znanje osim direktnom komunikacijom prenosi i kroz kulturalna vjerovanja, norme i vrijednosti; (vi) potpuna društvena kontrola ograničena je poljem i spektrom moći kojima raspolazu agenti moći; oni su moćni u samo jednoj društvenoj domeni (politika, ekonomija i sl.); (vii) vršenje i zadržavanje društvene moći pretpostavlja ideološki okvir; te (viii) se moć mora analizirati u vezi s različitim oblicima protu-moći ili

otpora grupa kojima se dominira.

Diskurs kao oblik društvene interakcije određuje moć na različite načine. Van Dijk (1989: 27f.) navodi načine kroz koje je moć određena diskursom: (i) izravna kontrola djelovanja postiže se kroz diskurse koji imaju direktivnu pragmatičku funkciju, poput zapovijedi, prijetnji, zakona kao i kroz indirektno preporuke i savjete. Govornici imaju često institucijsku ulogu i njihovi su diskursi najčešće poduprti institucijskom moći. Poslušnost je u ovome slučaju dobivena kroz legalne ili druge institucionalne sankcije; (ii) uvjeravajući diskursni tipovi, poput reklama i propagande, ciljaju na utjecanje budućeg djelovanja primatelja. Njihova moć temelji se na ekonomskim, finansijskim, korporativnim ili institucijskim resursima i vrši se kroz pristup masovnim medijima i široku pozornost javnosti; (iii) na buduće radnje također mogu utjecati i opisi budućih ili mogućih događaja, radnji ili situacija, primjerice kod predviđanja, planova, scenarija, programa i upozorenja. Retorička sredstva najčešće se sastoje od argumentacije i opisa neželjenih alternativnih mogućih djelovanja; (iv) različite vrste, ponekad i široko rasprostranjenih i prema tome utjecajnih, narativa, poput romana i filmova, mogu opisati (ne)poželjnost budućih radnji te mogu imati i resurse za retoričke dramatične ili emocionalne apele. Moćne grupe se u ovom slučaju nazivaju simbolička elita.

Nadalje, Van Dijk (1989: 28) razlikuje različite razine diskursa i moći. Moć se ponajprije vrši na pragmatičkoj razini kroz ograničen pristup ili kroz kontrolu govornih činova, poput zapovijedi, formalnih optužaba, optužnica i drugih institucionalnih govornih činova. U razgovornoj interakciji jedan partner može kontrolirati ili dominirati tako da određuje tko govori, utječe na prikazivanje sebe i drugih i kontrolira sve druge razine spontanog govora ili službenog dijaloga. Na trećoj razini moćniji govornici kontroliraju odabir tipa diskursa, npr. u učionici, sudnici ili unutar neke korporacije. Stoga se teme kontroliraju pravilima komunikacijske situacije, a moćniji govornici kontroliraju stvaranje tih pravila, njihove promjene ili varijacije.

Kada govorimo o strateškom korištenju jezika, misli se na situaciju kada interesi iskrivljuju komunikaciju. Chilton (2004: 46) navodi strateške funkcije jezika prema Chiltonu i Schäffner (1997: 211-15): prisila, legitimacija i de-legitimacija te reprezentacija i kriva reprezentacija. Prisila kao strateška funkcija jezika nije potpuno lingvistička jer ovisi o govornikovo moći i resursima, npr. govorni činovi potkrepljeni sankcijama (zapovijedi, zakoni itd.). Osim tih očitih oblika prisile, ta strateška funkcija očituje se i u prisilnom ponašanju u društvenim ulogama koje je teško izbjeći ili su čak i neprimjetne, primjerice spontano

odgovaranje na pitanja, odgovaranje na zahtjeve, posebice ako je osoba koja izriče pitanja ili zahtjeve višeg statusa i moći. Strateška funkcija legitimacije je usko vezana uz prisilu jer utvrđuje pravo da se nečim vlada, tj. 'legitimaciju'. Razlozi za poslušnost moraju se komunicirati lingvistički, bilo direktnom izjavom ili implikacijom, npr. argumentirajući želje birača, općenitim ideološkim principima itd. De-legitimacija je suprotna funkcija koja negativno predstavlja 'druge' (strance, neprijatelje, opoziciju) kroz ideje razlika i granica te govorne činove okrivljavanja, optuživanja, vrijeđanja itd. Treća strateška funkcija temelji se na kontroli diskursa, tj. politička kontrola uključuje kontrolu informacija, a kao strategija sprečavanja dobivanja informacija koristi se tajnovitost. Reprerentacija i kriva reprerentacija odnose se prema tome na davanje, tj. prikriivanje informacije. Najčešće strategije krive reprerentacije su laganje kao najekstremnija pojava, potom izostavljanje dijela informacije, izbjegavanje davanja informacije i odbijanje.

U političkom se diskursu strateško korištenje jezika temelji na osnovnoj opoziciji, tj. razlici između govornika koji govori o sebi (i svojoj političkoj stranici) u prvom licu jednine ili množine i svih ostalih. Ta opozicija temelji se na pozitivnom prikazu sebe i negativnom prikazu drugih (usp. Van Dijk, 2005: 76-80). Ona se primjenjuje kroz strukture mnogih razina diskursa (usp. Van Dijk, 2006: 372f.): (i) općenite interakcijske strategije (pozitivan prikaz sebe i negativan prikaz drugih), (ii) makro govorne činove koji impliciraju Naše 'dobre' radnje i Njihove 'loše' radnje, npr. optužba, obrana, (iii) semantičke makro-strukture: odabir teme (naglašavanje/ublažavanje negativnih/pozitivnih tema o Nama/Njima), (iv) lokalne govorne činove koji provode i održavaju globalne, npr. izjave koje dokazuju optužbe, (v) lokalna značenja Naših/Njihovih pozitivnih/negativnih radnji (dati mnogo/malo detalja, biti općenit/specifičan, biti neodređen/precizan, biti direktan/indirektan i dr.), (vi) leksikon: korištenje pozitivnih riječi za Nas, negativnih za Njih, (vii) lokalnu sintaksu (aktivne vs. pasivne rečenice, nominalizacije: naglašavanje/ublažavanje Naših/Njihovih pozitivnih/negativnih radnji, odgovornosti), (viii) retoričke figure (hiperbole vs. eufemizmi za pozitivna/negativna značenja, metonimije i metafore koje naglašavaju Naše/Njihove pozitivne/negativne karakteristike); (ix) izraze: zvukovi i slike (naglašavanje i poredak pozitivnih/negativnih mišljenja (bojom i jačinom glasa ili podebljanim fontom kao i mjesto na kojem se evaluacija nalazi, npr. na početku ili na kraju).

Strateško korištenje jezika nadalje obuhvaća opoziciju između mira i sigurnosti, i terorizma. Građane se manipulira da vjeruju kako je društvo sve nesigurnije

te ih se potiče da podrže ponekad strogo ograničavanje njihovih civilnih prava. Spominjanje i naglasak na terorističkim napadima koristi se kako bi se u društvu održavao strah. Na taj se način u takvim ideologijama i politikama umanjuje važnost činjenice kako mnogi građani umiru od drugih uzroka koji se mogu izbjeći i protiv kojih se može boriti s mnogo manje novca i manje ograničavanja slobode (usp. Van Dijk, 2005: 82f.). Van Dijk (2005: 66f.) kao druge strategije navodi internacionalizam, igru brojevima i konsenzus. Internacionalizam se odnosi na referiranje govornika na internacionalnu zajednicu kao način opravdavanja nečega, primjerice rata. Igra brojevima pridonosi objektivnosti i preciznosti političkog govora te prema tome i vjerodostojnosti. Konzensus je strategija u kojoj govornik traži ili potvrđuje neku vrstu politike kao državni interes koji bi trebala podupirati i opozicija.

1.2. Model analize diskursa

Bendel Larcher razrađuje model analize diskursa kao teksta oslanjajući se na Kritičku analizu diskursa. Taj se model razlikuje od ostalih pristupa analizi diskursa koji svaki tekst analiziraju od manjeg prema većem (počevši s leksikom, frazemima pa potom sintaksom i analizom teksta kao jedne cjeline) ili obrnuto. S tvrdnjom kako analiza diskursa nije samo analiza gramatičkih struktura Bendel Larcher (2015: 59) ističe kako je cilj pojasniti kakvu sliku stvarnosti prenosi tekst, u što želi uvjeriti čitatelje i na što ih potaknuti. Taj cilj postiže se identifikacijom šest faktora: perspektiva, nominacija i predikacija, analiza strukture tema, modalnost, evaluacija i argumentacija koji će se u ovome radu detaljnije objasniti i potkrijepiti primjerima.

1.2.1. Perspektiva

Prvi faktor, perspektiva, odgovara na pitanje, tko u tekstu govori, te Bendel Larcher (2015: 59-62) razlikuje između prvog lica jednine (ja-oblik), prvog lica množine (mi-oblik), uklanjanje autora, više glasova, te obraćanje čitatelju.

U diskursu pisanom u prvom licu jednine često se identificira samog autora s glasom u tekstu, dok se u prvom licu množine govornik može koristiti zamjenicom 'mi' ekskluzivno i inkluzivno, tj. govoreći o sebi i još nekome, a isključujući nekoga drugoga, ili govoreći općenito o svima (npr. mi ljudi, mi Hrvati itd.) (usp. Bendel Larcher, 2015: 59-62). Nölke (2010: 114) također razlikuje dvije vrste ko-

rištenja zamjenice *mi*: ono koje jača zajedništvo i povjerenje, a može narasti i do jačanja snage, kao i ono koje odvaja govornika i njegovog partnera od ostatka, te se stvara dojam da se oni sami bore protiv ostatka svijeta.

„**Ne vidim** da bi itko razuman mogao biti protiv toga da i **mi pomognemo** određenom broju djece koja žive u bitno drukčijim uvjetima nego što žive naša djeca’, **rekao je Plenković** novinarima u Sinju.“ (<https://www.vecernji.hr/vijesti/plenkovic-o-prihvatanju-djece-ne-vidim-da-bi-itko-razuman-mogao-biti-protiv-toga-1384340>) (datum pristupa: 9.3.20.)

„Ministarstvo rada priprema novu mjeru - poticajnu mjeru za povratak naših ljudi koji su privremeno otišli u inozemstvo. **Mi** ćemo ih financijski poduprijeti da se vrate’, **rekao je Plenković** na predstavljanju svojeg tima ‘Odvažno za Hrvatsku’ na unutarstranačke HDZ-ove izbore u prepunoj dvorani splitskog hotela Radisson blu, što su nazočni pozdravili burnim pljeskom.“ (<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/plenkovic-tvrdi-da-vlada-priprema-mjeru-kojom-bi-se-potaknuo-povratak-iseljenih-hrvata-financijski-cemo-ih-poduprijeti-da-se-vrate-u-domovinu/10068061/>) (datum pristupa: 9.3.20.)

U primjerima (1) i (2) se tako nalaze direktni citati premijera Plenkovića. U primjeru (1) političar ponajprije u prvom licu izražava svoje mišljenje te potom kroz zamjenicu „*mi*“ inkluzivno govori o cijeloj Hrvatskoj, dok se zamjenica „*mi*“ u primjeru (2) koristi ekskluzivno, tj. premijer Plenković u zamjenicu „*mi*“ uključuje svoju Vladu, no ne i građane kojima se obraća.

„**Cijene nafte** na svjetskim tržištima **potonule su** u ponedjeljak više od 30 posto, najviše od 1991. godine, jer je Saudijska Arabija započela cjenovni rat s Rusijom smanjivši drastično svoje prodajne cijene i poručivši da će povećati proizvodnju.“ (<https://novac.jutarnji.hr/aktualno/cijene-nafte-na-svjetskim-trzistima-potonule-vise-od-30-posto-najvise-od-1991/10068805/>) (datum pristupa: 9.3.20.)

„**Država mami** iseljenike sa 100.000 kuna poticaja za samozapošljavanje. Država uvodi mjere za povratak iseljenih, slične onima za samozapošljavanje u RH“ (<https://www.vecernji.hr/vijesti/onima-koji-se-vrate-i-pokrenu-biznis-potpore-bi-mogle-iznositi-od-75-000-do-100-000-kuna-1384645>) (datum pristupa: 10.3.20.)

Za razliku od prva dva primjera, u primjerima (3) i (4) se u članku izbacuje autor te se naglasak stavlja na samu radnju, a vršitelja radnje se smatra nevažnim. U primjeru (3) se nominalizira proces padanja cijena nafte, dok je u primjeru (4) vršitelj radnje država, tj. stilskom figurom metonimijom zamjenjuje se vršitelj radnje.

Kod uklanjanja autora u diskursu najčešće se koristi pasiv ili bezlične rečenice sa zamjenicom „*se*“ u hrvatskom, tj. „*man*“ u njemačkom jeziku, kao u primjeru

(5) (usp. Bendel Larcher, 2015: 59-62).

„Ministar Vili Beroš **izvijestio je** da su, prema podacima Europskog centra za prevenciju i kontrolu bolesti (ECDC), do jučer u svijetu zabilježena 105.804 slučaja Covida-19, od čega **se** 58.568 pacijenata **oporavilo**.“ (<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/pripremljene-drasticne-mjere-za-suzbijanje-epidemije-vec-od-danas-bi-na-snagu-mogla-stupiti-odluka-o-zabrani-velikih-okupljanja-u-zatvorenom/10067353/>) (datum pristupa: 9.3.20.)

Osim direktnim citatima, riječi se mogu prenijeti i indirektno, kao u primjeru (5). Pritom su riječi političara navedene bez navodnih znakova i uz glagol „izvijestiti“. Na taj se način autor teksta može distancirati od riječi koje prenosi.

„**Razmišljate li** možda o promjeni karijere? Oduvijek **vas je privlačilo** osmišljavanje kreativnih ideja o uređenju interijera? Zašto **ne biste** svoj omiljeni hobi **pretvorili** u unosan posao i pritom svakog dana **uživali** u onome što radite? Ako **vam** ovo zvuči zanimljivo, onda **ste** na pravom mjestu.“ (<https://www.jutarnji.hr/domidizajn/inspiracije/trazite-posao-koji-ce-vam-bitizabavan-i-odlicno-placen-upisite-program-dizajna-interijera-i-ostvarite-svoje-zelje/10048846/>) (datum pristupa: 9.3.20.)

Još jedan od oblika perspektive je i obraćanje čitatelju, što se često nalazi u reklamama i uputama za korištenje. Tako se u primjeru (6) autor obraća čitatelju i kroz niz pitanja reklamira jednogodišnji program osposobljavanja za dizajna interijera. Takav način pisanja čitatelju je zanimljiv te se time povećava razumljivost teksta i naglašava osobna povezanost autora i čitatelja, a može se smatrati i manipulacijom čitatelja kako bi kupili određen proizvod ili, u ovom slučaju, upisali program osposobljavanja.

1.2.2. Nominacija i predikacija

Drugi faktor, nominacija i predikacija, odgovara na pitanje na koji su način predstavljeni sudionici u tekstu, a postiže se kroz korištenje vlastitih imena, generičkih oznaka, društvenih kategorija, zamjenica, metafora, atributa i sl. (usp. Bendel Larcher, 2015: 63-71).

„**Premijer Andrej Plenković**, a nakon njega i **ministar rada Josip Aladrović** otkrili su da će financijski poduprijeti povratak iseljenih građana tako što će postojeće državne mjere zapošljavanja proširiti i na tu skupinu građana.“ (<https://www.vecernji.hr/vijesti/onima-koji-se-vrate-i-pokrenu-biznis-potpore-bi-mogle-iznositi-od-75-000-do-100-000-kuna-1384645>) (datum pristupa: 10.3.20.)

„**Ministar Aladrović** najavljuje da će se nove mjere širiti u dva smjera te će poticati migracije unutar domaćeg tržišta rada, ali i povratak onih koji su napustili Hrvatsku.“ (<https://www.vecernji.hr/vijesti/onima-koji-se-vrate-i-pokrenu-biznis-potpore-bi-mogle-iznositi-od-75-000-do-100-000-kuna-1384645>) (datum pristupa: 10.3.20.)

Sudionici u tekstu mogu biti predstavljeni korištenjem imena, prezimena, imena i prezimena, kao i nadimaka, koji se mogu i nadopuniti generičkim oznakama i društvenim kategorijama. U primjeru (7) su tako političari Andrej Plenković i Josip Aladrović navedeni imenom i prezimenom te su im dodane i generička kategorije „premijer“ i „ministar rada“ kako bi se navelo njihovo zanimanje. Upotrebom imena i prezimena naglašava se kako je sudionik u tekstu odrasla odgovorna osoba. Prvim spominjanjem koriste se cijelo ime i prezime, dok se kasnije u tekstu koristi samo prezime (u primjeru 8).

„**Poznati kirurg** sa zagrebačke Klinike za tumore, **dr. Hrvoje Tomasović**, koji je u zadnji trenutak predao potpise Središnjem izbornom povjerenstvu stranke, donijevši 10 tisuća potpisa za kandidaturu na mjesto potpredsjednika HDZ-a.“ (<https://www.vecernji.hr/vijesti/nisam-usao-u-hdz-da-bi-izasio-mene-uglavnom-izbacuju-iz-stranke-1384690>) (datum pristupa: 10.3.20.)

Uz ime i prezime i opis zanimanja sudioniku teksta može se dodati i atribut kojim se osoba dodatno evaluira. Tako se u primjeru (9) navodi ime i prezime Hrvoje Tomasović te ga se spominje generičkom oznakom „kirurg“ i dodatno naglašava pozitivna evaluacija pridjevom „poznati“.

„- Trebalo mi je vremena da se priviknem na zube jer su dosta veći od mojih, no jednom kada ih usvojiš, dobiješ novu dimenziju izgovaranja i pjevanja tako da sam zadovoljan - kaže **Fabijan**.“ (<https://www.jutarnji.hr/spektakli/domace-zvijezde/glumac-koji-je-trijumfirao-u-showu-tvoje-lice-zvuci-poznato-trebalo-je-vremena-da-se-priviknem-na-zube-freddieja-mercuryja-puno-su-veci-od-mojih/10072621/>) (datum pristupa: 10.3.20.)

„**Miki**, odakle ti lova? Ljubimac Rudi obožava Fendi prekrivač“ (<https://www.24sata.hr/news/miki-odakle-ti-lova-ljubimac-rudi-obojava-fendi-prekrivac-680005>) (datum pristupa: 9.3.20.)

Kada se u tekstu želi postići emocionalnost ili intimnost, autor teksta može koristiti samo ime sudionika kao u primjeru (10), pri čemu je tekst neformalniji. Korištenje samog imena ili čak i nadimka može se koristiti i u negativnom kontekstu kada se nekoga može evaluirati kao dijete ili podređenu osobu, te se toj osobi izrugivati. Tako se u primjeru (11) novinar obraća političaru Milanu Bandiću nadim-

kom Miki. Komentirajući kako njegov kućni ljubimac ima skupi prekrivač marke Fendi, evaluira Bandića postavljajući pitanje otkud mu novac za to.

„**Mladi** su mislili su da su lukavi, ali su onda shvatili kako je virus lukaviji od njih“ (<https://www.vecernji.hr/vijesti/mladi-su-mislili-su-da-su-lukavi-ali-su-onda-shvatili-kako-je-virus-lukaviji-od-njih-1384624>) (datum pristupa: 10.3.20.)

Za opis sudionika u tekstu se može navoditi i grupa ljudi putem društvenih kategorija, npr. „mladi“ u primjeru (12).

„Ako netko nudi nadu, model za pobjedu na izborima za Hrvatski sabor, **onda smo to mi**, jer na ovakav način nema budućnosti HDZ-a na sljedećim izborima”, zaključio je. “ (<https://www.vecernji.hr/vijesti/kovac-o-plenkovicevim-mjerama-sve-su-to-samo-reakcije-na-nase-stavove-i-ideje-1384615>) (datum pristupa: 10.3.20.)

Još jedan način opisivanja sudionika u diskursu je i korištenje osobnih zamjenica, od kojih se najčešće spominje opozicija između „mi“ i „oni“, pri čemu osoba naglašava naše dobre radnje za razliku od njihovih loših radnji (usp. Van Dijk, 2006: 372f.). Tako u primjeru (13) autor navodi riječi političara Kovača „onda smo to mi“ stavljajući naglasak na dobre strane političke stranke HDZ-a, koje je i sam član.

1.2.3. Analiza strukture tema

Struktura tema u tekstu se prema Bendel Larcher (2015: 73-80) analizira tako da se utvrdi na koji se način obrađuje neka tema (opisujući, objašnjavajući, pričajući ili uvjeravajući) te naglašava kako je u tekstu također važno i ono što je iz teksta ispušteno i ono što se podrazumijeva. Pritom se postavljaju pitanja „Koje teme su obrađene u tekstu?“ i „Koje podteme su koliko opširno opisane?“ koja se mogu kvantitativno analizirati, tj. prebrojavajući retke moguće je utvrditi koliko neka tema ide u dubinu i širinu. Analizom onoga što je ispušteno ili pretpostavljeno u tekstu diskursom se može manipulirati, tj. neki tabu u diskursu može se izostaviti iz teksta.

Nadalje se određuje način strukturiranja teksta, tj. teme i utvrđuje je li on deskriptivan, eksplanativan, narativan ili argumentativan. Deskriptivni tekstovi opisuju (npr. sastavi, izvještaji i poruke), eksplanativni tekstovi objašnjavaju (npr. udžbenici, upute za upotrebu), narativni pričaju (npr. romani, reportaže, bajke), a argumentativni uvjeravaju (npr. komentari, oglasi) (usp. Bendel Larcher, 2015: 74).

1.2.4. Modalnost

Modalnost odgovara na pitanje na koji se način oblikuju izjave, bilo kao činjenica, mišljenje, norma i slično, te se ona može analizirati kroz vrstu rečenica koje se koriste (izjavne rečenice, definicije) kao i kroz govorne činove (deklarativne, ekspresivne i komisivne), a bitno je naglasiti i različita jezična sredstva poput modalnih čestica, glagola mišljenja te ponavljanja koji neku izjavu mogu pojačati ili oslabiti (usp. Bendel Larcher, 2015: 82-85).

„Ja sam u **HDZ-u zahvaljujući upravo HDZ-u**, koji je **zahvaljujući** izdajama i prodajama samih članova **HSP-a** uspio ugasiti **isti taj HSP**.“ (<https://www.vecernji.hr/vijesti/nisam-usao-u-hdz-da-bi-izasao-mene-uglavnom-izbacuju-iz-stranke-1384690>) (datum pristupa: 10.3.20.)

„Sada nema više **nametnuli** su nam. Nitko sada ne **nameće** ništa. Imaju priliku **se odrediti i neka se odrede**, ali poslije neka se ne žale. Što će birati to će i dobiti.“ (<https://www.vecernji.hr/vijesti/nisam-usao-u-hdz-da-bi-izasao-mene-uglavnom-izbacuju-iz-stranke-1384690>) (datum pristupa: 10.3.20.)

U primjerima (14) i (15) se kroz ponavljanje naglašavaju izjave političara Tomasovića. Ponavljaju se konstrukcije „zahvaljujući“ u primjeru (14) te „nametnuti“ i „odrediti“ u primjeru (15) te imenica političkih stranaka „HDZ“ i „SDP“ u primjeru (14). Dodatno se naglašava izjava i česticom „upravo“ u primjeru (14).

U primjerima (16) i (17) nalaze se kratke deklarativne rečenice kojima se mišljenje iznosi kao činjenica.

„Ne ulazim niti u jedan od tih blokova. Ne dajem podršku niti Plenkoviću niti Kovaču.“ (<https://www.vecernji.hr/vijesti/nisam-usao-u-hdz-da-bi-izasao-mene-uglavnom-izbacuju-iz-stranke-1384690>) (datum pristupa: 10.3.20.)

„Izaberu li mene za potpredsjednika ostat će na vlasti. Eto, pa neka si sada misle.“ (<https://www.vecernji.hr/vijesti/nisam-usao-u-hdz-da-bi-izasao-mene-uglavnom-izbacuju-iz-stranke-1384690>) (datum pristupa: 10.3.20.)

1.2.5. Evaluacija

Evaluacija odgovara na pitanje, na koji se način evaluiraju predmeti te se fokusira na eksplicitnu ili implicitnu evaluaciju nečega kao nešto pozitivno ili negativno kroz konotacije, eufemizme, metafore, atribute, retorička pitanja itd. (usp. Bendel Larcher, 2015: 88-91).

„Pa svi smo u stranci na istoj demokršćanskoj hrvatskoj ideji, netko je malo

konzervativniji, netko malo liberalniji, ali svi za istim stolom. Pa HDZ treba imati frakcije i onda može biti u koaliciji sam sa sobom i ne trebaju mu dodatne pravaške i **kvazi desničarske strančice koje skuplja oko sebe.**“ (<https://www.vecernji.hr/vijesti/nisam-usao-u-hdz-da-bi-izasao-mene-uglavnom-izbacuju-iz-stranke-1384690>) (datum pristupa: 10.3.20.)

„- **Ovo je sumrak struke. Bizarno i čudesno** - bilo je sve što je rekao treći odvjetnik.“ (<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/odvjetnici-i-suci-zgrozeni-idejom-odvjetnicke-komore-trazi-se-najbolja-prvostupanjaska-presuda-sucupobjedniku-nagrada-od-700-to-je-sumrak-struke/10067470/>) (datum pristupa: 10.3.20.)

Direktna evaluacija u tekstu može dolaziti od samog autora ili on može prenositi riječi drugih sudionika, kao u primjerima (18) i (19). U primjeru (18) autor teksta navodi riječi političara Tomasovića koji konstrukcijom „kvazi desničarske strančice“ prefiksom „kvazi“ i deminutivom „strančica“ negativno evaluira manje političke stranke koje HDZ prikuplja oko sebe. U primjeru (19) autor navodi riječi anonimnog odvjetnika koji ideju odvjetničke komore za odabir najbolje prvostupanje presude naziva „sumrakom struke“ te „bizarnom i čudesnom“.

„USKOK u optužnici ujedno navodi kako je Mihaljević napravio **neistinitu** specifikaciju navodnih troškova gradilišta ukupnog iznosa 9,6 milijuna kuna te kako je Bandić odlučio da se oni priznaju, bez obzira na njihovu osnovanost.“ (<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/jedan-vjestak-dvije-procjene-kada-je-procjenjivao-za-uskok-ostecen-je-grad-kada-je-procjenjivao-za-sud-ostecen-je-bramgrad/10065178/>) (datum pristupa: 10.3.20.)

Indirektno se može evaluirati putem eufemizama i metafora, kao u primjeru (20) kada se umjesto direktnog opisa kako je nešto lažno koristi eufemizam „neistinito“.

1.2.6. Argumentacija

Naposljetku se analizira i argumentacija, tj. na koji su način izjave obrazložene i potkrijepljene. Prema Bendel Larcher (2015: 93-97) argumentativni se tekstovi sastoje od mnogo zavisnih rečenica poveznih logičnim veznicima (primjerice uzročni, dopusni, vremenski i posljedični) te se autor može još pozivati na vrijednosti (npr. nešto je zdravo, normalno ili korisno) i razum (obrazlaže se s kojom svrhom, kojim sredstvima i kojim ciljem je nešto napravljeno ili se navode definicije i objašnjenja koja su takva kakva jesu i ne treba ih se argumentirati).

Zaključak

Cilj ovog rada je bio dati kratak pregled i definirati diskurs te prikazati model analize diskursa autorice Bendel Larcher (2015) i potkrijepiti ga primjerima za lakše razumijevanje kategorija. Model analize diskursa prema Bendel Larcher funkcionalan je za analizu različitih vrsta tekstova, posebno za analizu novinskih članaka. Njen model tekstualne analize obuhvaća šest faktora: perspektivu, nominaciju i predikaciju, analizu strukture teme, modalnost, evaluaciju i argumentaciju. Kroz perspektivu se određuje tko govori u tekstu, a tko su sudionici te se ispituje je li tekst pisan u ja-obliku, mi-obliku ili su autori uklonjeni, postoje li direktni ili indirektni citati i obraća li se tekst izravno čitatelju. U nominaciji i predikaciji se utvrđuje na koji su način opisani sudionici u tekstu, bilo s osobnim imenima, generičkim oznakama i društvenim kategorijama, zamjenicama, metaforama ili atributima. U analizi strukture tema analizira se koje teme i pod teme su obrađene u tekstu i koliko su opširno opisane, što je ispušteno, a što pretpostavljeno u tekstu te se razlikuju sljedeći načini strukturiranja teksta i teme: deskriptivno, eksplanativno, narativno i argumentativno. U kategoriji modalnost istražuje se oblik izjava (reprezentativne, normativne i direktivne izjave) te se analiziraju načini pojačavanja i ublažavanja tih izjava. U kategoriji evaluacije odgovara se na pitanje na koji su način predstavljeni predmeti u tekstu od strane autora, bilo kao nešto dobro ili kao nešto loše te se razlikuje direktna evaluacija (putem atributa) i indirektna evaluacija (kroz konotacije, eufemizme, metafore). U kategoriji argumentacije promatra se sintaksa teksta te se razlikuju argumentativni i slabije argumentativni tekstovi, tj. oni u kojima je nešto argumentirano kroz zavisne rečenice i oni u kojima se slabije argumentira kroz nezavisne rečenice. Pomoću ovih šest faktora postiže se cjelovit opis teksta kao diskursa što je pokazano izabranim primjerima odabranima da bi ilustrirali različite kategorije modela.

LITERATURA

- AUER, Peter (1995). Context and contextualization, u: Verschueren, Jef; Östman, Jan-Ola; Blommaert, Jan (ur.), *Handbook of Pragmatics*, Amsterdam: John Benjamins, 1-19.
- AUER, Peter; DI LUZIO, Aldo (ur.) (1992) *The Contextualization of Language*. Am-

- sterdam: John Benjamins.
- DE BEAUGRANDE, Robert; DRESSLER, Wolfgang (1981). *Introduction to Text Linguistics*. London: Routledge.
- BENDEL Larcher, Sylvia (2015). *Linguistische Diskursanalyse*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.
- BLOMMAERT, Jan (2005). *Discourse: key topics in sociolinguistics*. New York, NY: Cambridge University Press.
- BROWN, Gillian; YULE, George (1983). *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CHILTON, Paul (2004). *Analysing political discourse: theory and practice*. London – New York: Routledge.
- CHILTON, Paul; SCHÄFFNER Christina (1997). Discourse and politics, u: van Dijk, Teun (ur.). *Discourse as Social Interaction*, London: Sage, 206–230.
- DURANTI, Alessandro; GOODWIN, Charles (ur.) (1992). *Rethinking Context*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GEIS, Michael L. (1987). *The Language of Politics*. New York, Berlin, Heidelberg, London, Paris, Tokyo: Springer Verlag.
- HANKS, William (1996). *Language and Communicative Practice*. Boulder: Westview.
- LOCKE, Terry (2004). *Critical Discourse Analysis*. London: Continuum.
- MILLS, Sarah (1997). *Discourse*, London – New York: Routledge.
- NÖLKE, Matthias (2010). *Die Sprache der Macht*. Freiburg – Berlin - München: Haufe Mediengruppe.
- SCOLLON, Ron (2001). *Mediated Discourse: The Nexus of Practice*. London: Routledge.
- SORNIG, Karl (1989). Some remarks on linguistic strategies of persuasion, u: Wodak, Ruth (ur.). *Language, Power and Ideology. Studies in Political Discourse*, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins B.V., 95-113.
- VAN DIJK, Teun (1989). Structures of Discourse and Structures of Power, u: Anderson, James A. (ur.) *Communication Yearbook 12*, Newbury Park, CA: Sage, 18–59.
- VAN DIJK, Teun (2005). War rhetoric of a little ally: Political implicatures and Aznar's legitimatization of the war in Iraq. *Journal of Language and Politics* 4:2, 65-91.
- VAN DIJK, Teun (2006). Discourse and Manipulation. *Discourse and Society* 17(2), 359 – 383.

- WILSON, John (2003). Political Discourse, u: Schiffrin, Deborah; Tannen, Deborah; Hamilton, Heidi E. (ur.). *The Handbook of Discourse Analysis*, 398-418.
- WODAK, Ruth (1989). Introduction, u: Wodak, Ruth (ur.) *Language, Power and Ideology. Studies in Political Discourse*, John Benjamins B.V. xiii-xx.

SAŽETAK

ANALIZA DISKURSA PREMA MODELU BENDEL LARCHER NA PRIMJERU NOVINSKIH ČLANAKA

Diskurs ne obuhvaća samo tekstove, već ga oblikuje i društvo te time uključuje i osobe koje sudjeluju u diskursu dok pišu i govore (usp. Bendel Larcher, 2015: 13). Bendel Larcher (2015) analizu diskursa dijeli na analizu teksta, razgovora i slike, a u ovome je radu fokus na analizi teksta. Tekst se analizira na šest razina koje su razrađene u članku i potkrijepljene primjerima. Prva razina je perspektiva te se utvrđuje tko u tekstu govori. Na drugoj razini, nominacija i predikacija, utvrđuje se na koji su način predstavljeni sudionici u tekstu. Na trećoj razini se analizira struktura tema u tekstu i određuje se na koji se način obrađuje neka tema. Četvrta razina je modalnost i na njoj se opisuje na koji se način oblikuju izjave i analiziraju se vrste rečenica, govorni činovi te različita jezična sredstva koja neku izjavu mogu pojačati ili oslabiti. Peta razina je evaluacija koja može biti eksplicitna ili implicitna, tj. nešto ili netko se može evaluirati kao nešto pozitivno ili negativno kroz konotacije, eufemizme, metafore, atribute, retorička pitanja itd. Naposljetku se na šestoj razini analizira i argumentacija, tj. na koji su način izjave obrazložene i potkrijepljene.

Ključne riječi: perspektiva, nominacija i predikacija, struktura tema, modalnost, evaluacija, argumentacija

RÉSUMÉ

ANALYSE DU DISCOURS SELON LE MODÈLE BENDEL LARCHER : L'EXEMPLE DES ARTICLES JOURNALISTIQUES

Le discours englobe non seulement les textes, mais il est également façonné par la société et inclut donc les personnes qui participent au discours au fur et à mesure qu'elles écrivent et parlent (cf. Bendel Larcher, 2015 : 13). Bendel Larcher (2015) divise l'analyse du discours en analyse textuelle, conversationnelle et iconique. Dans cet article, nous nous concentrerons sur l'analyse textuelle. Nous analyserons le texte d'après six niveaux différents, élaborés et étayés par des exemples. Le premier niveau, la perspective, détermine qui parle dans le texte. Le deuxième niveau, la nomination et la prédication, détermine comment les participants sont présentés dans le texte. Le troisième niveau analyse la structure des sujets dans le texte et détermine comment un sujet est traité. Le quatrième niveau, la modalité, décrit comment les énoncés sont formés et analyse les types de phrases, les actes de langage et les différents moyens linguistiques qui peuvent renforcer ou affaiblir un énoncé. Le cinquième niveau est l'évaluation qui peut-être explicite ou implicite, c'est-à-dire que quelque chose ou quelqu'un peut être évalué comme quelque chose de positif ou de négatif par des connotations, des euphémismes, des métaphores, des attributs, des questions rhétoriques, etc. Enfin, au sixième niveau nous analysons l'argumentation, c'est-à-dire de quelle manière l'énoncé est-il motivé et étayé.

Mots-clés : perspective, nomination et prédication, structure du thème, modalité, évaluation, argumentation